

Ο αδελφός Fossati και η αποκατάσταση της Αγίας Σοφίας

Οι αρχιτέκτονες αδελφοί Gaspare και Giuseppe Fossati γεννήθηκαν στις αρχές του 19ου αι. σε ιταλόφωνη ελβετική περιοχή.

Μετά τις σπουδές του ο μεγαλύτερος αδελφός Gaspare πήγε το 1832 στην τσαρική Ρωσία, όπου, αν και πολύ νέος, διακρίθηκε ως αρχιτέκτονας. Μάλιστα ο ίδιος ο τσάρος Νικόλαος Α΄ του ανέθεσε την κατασκευή του μεγάρου της ρωσικής διπλωματικής αποστολής στην Κωνσταντινούπολη. Αυτή τη φορά τον Gaspare ακολούθησε και ο αδελφός του Giuseppe, ο οποίος μόλις είχε περατώσει τις σπουδές του.

Για την έναρξη των εργασιών αποκατάστασης στην Αγία Σοφία ουσιαστική υπήρξε η παρέμβαση του τότε σουλτάνου Αβδούλ Μετζίτ Α΄, ο οποίος προσκάλεσε τους δύο αρχιτέκτονες, να ασχοληθούν με το μνημείο, το οποίο εκείνη την εποχή λειτουργούσε ως το βασικό οθωμανικό τέμενος. Η υπόθεση ήταν εξαιρετικά επείγουσα, επειδή ο ναός βρισκόταν σε άθλια κατάσταση. Εκτός από τις εργασίες αναστήλωσης και στήριξης πραγματοποιήθηκε και συντήρηση των ψηφιδωτών, τα οποία τότε, μετά από αιώνες και τη μετατροπή της Αγίας Σοφίας σε τζαμί, αποκαλύφθηκαν ξανά. Οι Fossati πρώτα τα συντήρησαν και μετά πέρασαν από πάνω τους καινούργιο επίχρισμα (σοβά), το οποίο ζωγράφισαν με διακοσμητικά στοιχεία. Ο ίδιος μάλιστα ο Αβδούλ Μετζίτ, ο οποίος θαύμαζε το μνημείο, είχε αποφασίσει να διατηρηθούν ορατά δύο ψηφιδωτά, αλλά οι σύμβουλοί του τον απέτρεψαν.

Μπορεί με ασφάλεια να ειπωθεί ότι οι Fossati, μετά από εργασία δύο ετών (1847-1849), έσωσαν στην κυριολεξία το μνημείο της Αγίας Σοφίας από την κατάρρευση και με τη συστηματικότητα και ποιότητα του έργου τους παρέτειναν τον χρόνο ζωής του.

Μάλιστα, ο Gaspare Fossati, πριν από την έναρξη και κατά τη διάρκεια των εργασιών, πραγματοποίησε σχέδια του μνημείου με μολύβι, τα οποία στη συνέχεια μετατράπηκαν σε λιθογραφίες και εκδόθηκαν σε λεύκωμα το 1852. Το λεύκωμα αυτό της «Τρικογλείου Βιβλιοθήκης» Α.Π.Θ. έδωσε την ιδέα για την παρουσίαση αυτής της έκθεσης, μέσω της οποίας αναδεικνύεται η εργασία των Fossati πριν από 168 (ή 170) χρόνια στην Αγία Σοφία της Πόλης.

Άποψη από τον επάνω εξώστη του βορειοανατολικού μινιάρε προς Δ. Δεξιά της Αγίας Σοφίας ο Κεράτιος κόλπος με τις γέφυρες και στο βάθος ο πύργος του Γαλατά με τη θάλασσα του Μαρμαρά αριστερά. Στα δεξιά της εικόνας σε πρώτο πλάνο το παλάτι του σουλτάνου που οριοθετείται από τείχος.

© Α.Π.Θ. «Τρικόγλειος Βιβλιοθήκη» Β&ΚΠ

Άποψη από τον επάνω εξώστη του βορειοανατολικού μινιάρε προς Α. Μπροστά το νοτιοανατολικό μέρος της εξωτερικής αυλής του παλατιού. Το τείχος του συναντά στο βάθος το παλιό βυζαντινό παραθαλάσσιο τείχος, ενώ στην απέναντι στεριά φαίνεται η Χαλκηδόνα.

© Α.Π.Θ. «Τρικόγλειος Βιβλιοθήκη» Β&ΚΠ

ΜΟΥΣΕΙΟ
ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΥ
ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

ΣΥΝΤΟΝΙΣΜΟΣ

Αικατερίνη Νάστα
Προϊσταμένη Δ/σης
Κεντρικής Βιβλιοθήκης

Δρ Αγαθονίκη Τσιλιπάκου
Προϊσταμένη του Μουσείου
Βυζαντινού Πολιτισμού

ΓΕΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ – ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΚΕΙΜΕΝΩΝ

Δρ Αγαθονίκη Τσιλιπάκου
Προϊσταμένη του Μουσείου
Βυζαντινού Πολιτισμού

ΕΠΙΜΕΛΗΤΗΣ ΕΚΘΕΣΗΣ – ΚΕΙΜΕΝΑ

Δρ Αναστάσιος Σινάκος
Αρχαιολόγος του Μουσείου
Βυζαντινού Πολιτισμού

ΕΠΙΜΕΛΗΤΗΣ ΥΛΙΚΟΥ της Βιβλιοθήκης & Κέντρου Πληροφόρησης Α.Π.Θ.

Δρ Αντώνης Σαραγιώτης
Ιστορικός Τέχνης

ΜΟΥΣΕΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ – ΓΡΑΦΙΣΤΙΚΑ

Αναστασία Καραδημητρίου
Αρχιτέκτων Μηχανικός

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ – ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ

Μερόπη Ζιγανά
Αρχαιολόγος

ΤΕΧΝΙΚΗ ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗ

Δρ Γεώργιος Μπουδαλής
Συντηρητής

Γεώργιος Αλεξανδρής,
Βασίλειος Γρατσανλής,
Βασίλειος Ρέμβος
Τεχνικοί

ΦΩΤΙΣΜΟΣ

Γεώργιος Ζίγκας
Ηλεκτρολόγος

ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑΚΗ ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗ

Ελισάβετ Νικολαΐδου
Κυριακή Χωτίδου

ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ - ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΕΝΤΥΠΟΥ

ΚΕΘΕΑ ΣΧΗΜΑ+ΧΡΩΜΑ

Με την υποστήριξη

ΑΓΙΟΡΕΙΤΙΚΗ ΕΣΤΙΑ
ΕΛΛΑΔΑ

ΤΕΛΛΟΓΛΕΙΟ
ΙΔΡΥΜΑ
ΤΕΧΝΩΝ
Α.Π.Θ.

Στο εξώφυλλο: Εσωτερικό του ναού μετά την ανακαίνιση προς Α. Είναι φανερό στον πίνακα ότι ο βυζαντινός ναός εντυπωσιάζει με το εσωτερικό του, σε αντίθεση με τον αρχαιοελληνικό στον οποίο δίνεται βαρύτητα στο εξωτερικό. Ο τεράστιος κεντρικός ενιαίος χώρος με τις κατάλληλες αρχιτεκτονικές διαρρυθμίσεις και το άπλετο φυσικό φως, που εισχωρεί από το πλήθος των παραθύρων, σχεδόν εξαυλώνεται, ενώ το βλέμμα του επισκέπτη κατευθύνεται προς τα επάνω.

Η Αγία Σοφία των αδελφών Fossati μέσα από την «Τρικόγλειο Βιβλιοθήκη» του Α.Π.Θ.

Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού
15 Ιουνίου – 15 Οκτωβρίου 2017

Η «ΤΡΙΚΟΓΛΕΙΟΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ» ΤΟΥ Α.Π.Θ. ΚΑΙ ΤΟ ΣΚΕΠΤΙΚΟ ΟΡΓΑΝΩΣΗΣ ΤΗΣ ΕΚΘΕΣΗΣ

Φέτος συμπληρώνονται ενενήντα χρόνια λειτουργίας (1927-2017) της Βιβλιοθήκης του Αριστοτέλειου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, της δεύτερης μεγαλύτερης μετά την Εθνική Βιβλιοθήκη και μίας από τις σημαντικότερες επιστημονικές βιβλιοθήκες της χώρας.

Στον αρχικό πυρήνα της Βιβλιοθήκης προστέθηκαν κατά καιρούς νέα αποκτήματα, που προέρχονταν από αγορές και δωρεές. Σημαντικότερη όμως από όλες τις δωρεές – τόσο από την άποψη της ποσότητας, αλλά κυρίως της ποιότητάς της – είναι η βιβλιοθήκη με τις συλλογές του ομογενούς από την Αίγυπτο Ιωάννη Τρικόγλου, η οποία ενσωματώθηκε το 1963 στις συλλογές της Βιβλιοθήκης, σύμφωνα με την επιθυμία του δωρητή, ως «Τρικόγλειος Βιβλιοθήκη». Περιλαμβάνει μεταξύ άλλων περίπου 12.000 τίτλους βιβλίων ιστορικο-φιλολογικού περιεχομένου και περίπου 1.000 χαρακτικά και φωτογραφίες, ενώ τμήμα της έχει ψηφιοποιηθεί και είναι διαθέσιμο στην Ψηφιοθήκη του Α.Π.Θ. (www.lib.auth.gr).

Με την αφορμή της επετείου των ενενήντα χρόνων της Βιβλιοθήκης & Κέντρου Πληροφόρησης Α.Π.Θ., το Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού οργανώνει (15/6/2017 – 15/10/2017) περιοδική έκθεση με τίτλο: «Η Αγία Σοφία των αδελφών Fossati» και υπότιτλο «μέσα από την Τρικόγλειο Βιβλιοθήκη του Α.Π.Θ.». Η έκθεση παρουσιάζει την Αγία Σοφία της Κωνσταντινούπολης, όπως αναδεικνύεται μέσα από έργα της «Τρικόγλειο Βιβλιοθήκης» Α.Π.Θ.: είκοσι δύο λιθογραφίες του ναού, τις οποίες πλαισιώνουν τρεις χάρτες της Πόλης (15ου, 16ου και 18ου αι.).

Με την ανάδειξη του πάντοτε επίκαιρου ζητήματος της προστασίας των μνημείων διαφορετικών λαών, πολιτισμών και θρησκειών – σύμφωνα με τις διεθνείς συμβάσεις, τις αρχές της UNESCO, αλλά και άλλων διεθνών οργανισμών – επιδιώκεται εκτός των άλλων ο προβληματισμός του επισκέπτη για τη διαχείριση μνημείων ελληνικού ή μη ενδιαφέροντος, μεγάλης ή μικρότερης σημασίας, εντός της ελληνικής επικράτειας ή και έξω από αυτήν.

Άποψη του κεντρικού χώρου του ναού μέσα από το βόρειο πλευρικό κλίτος. Γίνεται σαφές από την εικόνα αυτή ότι η κατασκευή των παράπλευρων χώρων εξυπηρετούσε πλήρως την ανάδειξη του ενιαίου κεντρικού χώρου.

© Α.Π.Θ. «Τρικόγλειος Βιβλιοθήκη» Β&ΚΠ

Άποψη του εσωτερικού του ναού από το επάνω τμήμα της νοτιοδυτικής κόγχης. Στα δεξιά της λιθογραφίας η αρχή του νότιου υπερώου.

© Α.Π.Θ. «Τρικόγλειος Βιβλιοθήκη» Β&ΚΠ

Η ΠΟΛΗ ΚΑΙ Ο ΝΑΟΣ

Η Αγία Σοφία συνδέεται αδιάσπαστα με την πόλη που τη φιλοξενεί, τη βασιλεύουσα Κωνσταντινούπολη. Στην πραγματικότητα, θα μπορούσε κάποιος να πει ότι η εκκλησία της Αγίας Σοφίας εμπεριέχει και συγχρόνως ακτινοβολεί το αυτοκρατορικό μεγαλείο της δεύτερης.

Και δεν θα μπορούσε να γίνει αλλιώς. Η Κωνσταντινούπολη, ιδρυμένη το 324 μ.Χ. στη θέση του αρχαίου Βυζαντίου, προκίστηκε από τον ιδρυτή της Μ. Κωνσταντίνο με ό,τι πιο αξιολογό στους τομείς της αρχιτεκτονικής, της πολεοδομίας και γενικότερα των αστικών υποδομών ήταν γνωστό εκείνη την εποχή.

Η μέριμνα για το νέο κέντρο της αυτοκρατορίας φάνηκε ήδη από την επιλογή της γεωγραφικής θέσης για την ανοικοδόμησή του. Στο μεταίχμιο μεταξύ Ευρώπης και Ασίας η καίρια αυτή τοποθεσία ευνοούσε την ανάπτυξη του εμπορίου και της οικονομίας γενικότερα, αλλά προσέφερε επίσης σημαντικά γεωστρατηγικά πλεονεκτήματα. Επιπλέον, η περιοχή ολόγυρα διέθετε εύφορο έδαφος, κατάλληλο για την καλλιέργεια των σιτηρών και της αμπέλου και εύκρατο κλίμα.

Εκτός από τις λεωφόρους, τα τείχη, τα λουτρά και άλλα δημόσια κτήρια, βασικά στοιχεία του πολεοδομικού σχεδιασμού της Επταλόφου Κωνσταντινούπολης ήταν φυσικά και οι εκκλησίες. Μεταξύ άλλων ναών που ανεγέρθηκαν εκείνη την εποχή εγκαινιάστηκε το 360 μ.Χ. η πρώτη εκκλησία της Αγίας Σοφίας, η οποία αργότερα καταστράφηκε από πυρκαγιά. Τη σημασία που είχε ο λαμπρός ναός, που χτίστηκε στην ίδια θέση από τον Ιουστινιανό Α΄ κατά τον 6ο αι., βλέπουμε αποτυπωμένη σε ψηφιδωτό πάνω από την είσοδο από τον πρόδομο στον κυρίως ναό. Εικονίζεται η προστάτιδα της Κωνσταντινούπολης Θεοτόκος, ένθρονη με τον Χριστό αγκαλιά, να δέχεται από τον Μέγα Κωνσταντίνο ομοίωμα της Πόλης και από τον Ιουστινιανό ομοίωμα της Αγίας Σοφίας.

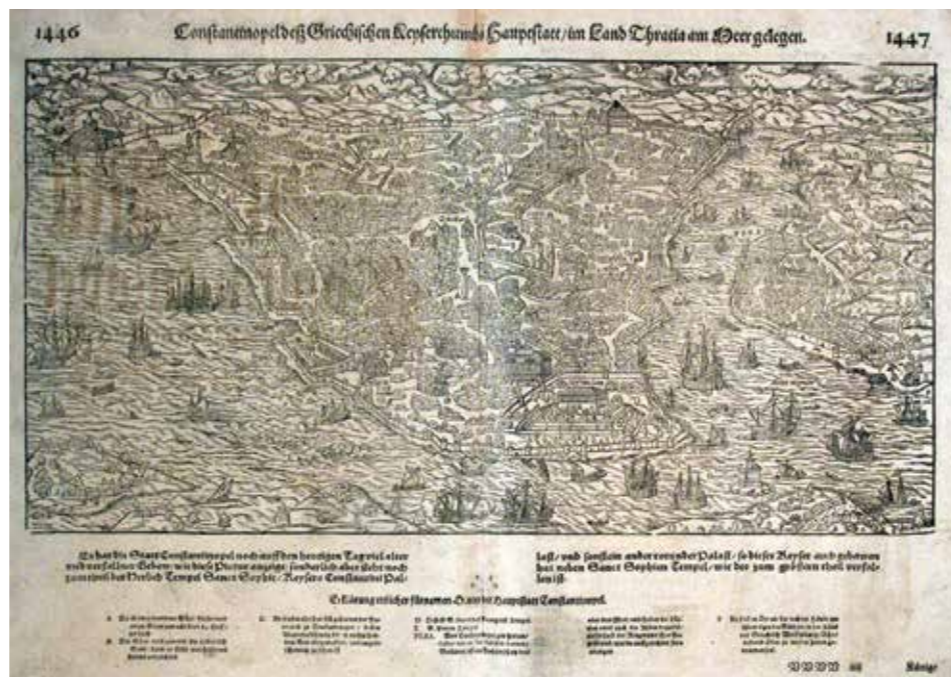

Εξωτερική άποψη από ΝΑ. Κάποιοι σουλτάνοι του 16ου-17ου αι. επέλεξαν να ταφούν στον περιβόλο του μεγάλου τεμένους της Αυτοκρατορίας. Στη νότια πλευρά της Αγίας Σοφίας πρώτος ο Σελίμ Β΄ (+1574) έφτιαξε το μεσαίο από τα μαυσωλεία που φαίνονται. Έπειτα ο Μουράτ Γ΄ (+1595) κατασκεύασε το αριστερό στα δυτικά και ο Μωάμεθ Γ΄ (1603) το δεξιό στα ανατολικά.

© Α.Π.Θ. «Τρικόγλειος Βιβλιοθήκη» Β&ΚΠ

Άποψη της Κωνσταντινούπολης. Ξυλογραφία έγχρωμη, 1493. Χαρακτήρες: W. Pleydenwuff - M. Volgemut. © Α.Π.Θ. «Τρικόγλειος Βιβλιοθήκη» Β&ΚΠ

Κωνσταντινούπολη. Ξυλογραφία έγχρωμη, 1574. Χαρακτήρες: S. Münster. © Α.Π.Θ. «Τρικόγλειος Βιβλιοθήκη» Β&ΚΠ

Η ΑΓΙΑ ΣΟΦΙΑ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΗΣ

Η Αγία Σοφία ή Μεγάλη Εκκλησία είναι το πιο σημαντικό μνημείο της βυζαντινής αρχιτεκτονικής που έχει διασωθεί. Ήταν ο καθεδρικός ναός της Κωνσταντινούπολης αφιερωμένος στον Ιησού Χριστού με την ιδιότητά Του ως Σοφίας του Θεού και συγχρόνως για αιώνες ο πιο μεγάλος χριστιανικός ναός στον κόσμο. Χτισμένη στο κέντρο της Πόλης η Αγία Σοφία ήταν συγχρόνως αυτοκρατορική και πατριαρχική εκκλησία.

Οι αρχιτέκτονες και μαθηματικοί Ανθέμιος και Ισιδωρος μετά την ανάθεση του έργου από τον αυτοκράτορα Ιουστινιανό Α΄ κατασκεύασαν ένα οικοδόμημα πραγματικά μοναδικό και πρωτοποριακό για την εποχή του, στο οποίο δεσπόζει ο τεράστιος τρούλος, ο οποίος κυριολεκτικά φαίνεται σαν να κρέμεται από τον ουρανό. Η κολοσιαία εκκλησία (78 x 72 μ.) συνδυάζει στο βασικό της σχέδιο το ορθογώνιο σχήμα των ναών γνωστών ως βασιλικών με ένα μεγαλοπρεπή τρούλο (ύψος: 56 μ., διάμετρος: 32 μ.) στο κέντρο του χώρου. Η διακόσμηση στο εσωτερικό του μνημείου χαρακτηρίζεται επίσης από υψηλή αισθητική αξία και συνδυάζει τον πλούτο των υλικών με την άφθαστη ποιότητα εκτέλεσης των εργασιών. Έτσι το εκπληκτικό αυτό μνημείο αποτέλεσε πρότυπο για άλλους χριστιανικούς ναούς στη δυτική και την ανατολική Ευρώπη, αλλά και για οθωμανικά τεμένη στην Πόλη.

Μεγαλύτερη όμως από την αρχιτεκτονική και καλλιτεχνική αξία αυτού του παγκόσμιας εμβέλειας μνημείου – που έχει ενταχθεί από την UNESCO στον κατάλογο με τα μνημεία παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς – είναι ίσως η τεράστια συμβολική του αξία και σημασία. Αποτέλεσε και αποτελεί και στις μέρες μας, ιδίως για τους Έλληνες, σύμβολο της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, αλλά και της Ορθόδοξης Εκκλησίας, αφού είναι ταυτισμένη στον νου του μέσου ανθρώπου με την Πόλη και το Βυζάντιο. Από τα δημοτικά τραγούδια και τους θρύλους, που θρηνούν για την Άλωση της Πόλης, φαίνεται η ταύτιση της Αγίας Σοφίας με την Κωνσταντινούπολη και τα περασμένα αυτοκρατορικά μεγαλεία, αλλά και με την ελπίδα και την προσδοκία της επανόδου, «πάλι δικά μας θά 'ναι...».

Κωνσταντινούπολη. Χαλκογραφία έγχρωμη, 1750. Χαρακτήρες: L. Csergy. © Α.Π.Θ. «Τρικόγλειος Βιβλιοθήκη» Β&ΚΠ